

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

M.Phil. στην Οικονομική Επιστήμη

Η Πολιτική Οικονομία της Μεγέθυνσης και της Ανισότητας

Syllabus – Εαρινό Εξάμηνο 2025

Νίκος Στραβελάκης

Εισαγωγικό Σημείωμα

I. Γενικό Περίγραμμα

Στις 20 Δεκεμβρίου 2024 η διοίκηση της αυτοκινητοβιομηχανίας Volkswagen συμφώνησε με το συνδικάτο εργατών μετάλλου της Γερμανίας (IG Metall) την περικοπή 35.000 θέσεων εργασίας ώστε να μειωθεί η παραγωγική δυναμικότητα και η μισθολογική δαπάνη της εταιρείας (η ανακοίνωση της εταιρείας βρίσκεται στον ακόλουθο σύνδεσμο: [Agreement reached: Volkswagen AG positions itself competitively for the future | Volkswagen Group](#)). Είναι το τελευταίο επεισόδιο σε μια πολιτική που έχει επικρατήσει τα τελευταία 40 χρόνια και έχει δημιουργήσει την τεράστια εισοδηματική ανισότητα της εποχής μας.

Η οικονομική επιστήμη στο σύνολό της έχει αναγνωρίσει το πρόβλημα και έχει αναδείξει και επιπλέον πλευρές της ανισότητας που βρίσκονται πέραν ή είναι παράγωγες της ανισότητας του πλούτου και του εισοδήματος. Συγκεκριμένα, τη φυλετική και έμφυλη ανισότητα, την ανισότητα στην πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας και την μόρφωση, και την περιβαλλοντική ανισότητα¹.

Επιπλέον, η έρευνα έχει επεκταθεί και σε διεπιστημονικά πεδία. Αυτά αφορούν τη συσχέτιση ανάμεσα στις κοινωνικές ανισότητες και τις πολιτικές διαιρετικές τομές αλλά και τις επιπτώσεις της ανισότητας και της συγκέντρωσης του πλούτου σε λίγους στην ίδια τη δημοκρατία. Η σχετική έρευνα είναι ιδιαίτερα επίκαιρη μετά τις τελευταίες πολιτικές και γεωπολιτικές εξελίξεις σε ΗΠΑ και Ευρώπη.

¹ Δηλαδή, στην άνιση κατανομή του οφέλους από την προστασία του περιβάλλοντος και της έκθεσης σε περιβαλλοντικούς κινδύνους ανάμεσα στις διαφορετικές εισοδηματικές ή/ και εθνολογικές ομάδες. Αλλά και της ανισότητας στην κατανομή του κόστους της πράσινης μετάβασης ανάμεσα σε άτομα διαφορετικού εισοδήματος ή/ και χώρες διαφορετικού επιπέδου ανάπτυξης. Για το τελευταίο ζήτημα, το επιχείρημα είναι ότι τα κατώτερα εισοδηματικά κλιμάκια και οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες παράγουν πολύ λιγότερους, κατ' αναλογία, ρύπους σε σχέση με τα υψηλότερα κλιμάκια και τις ποιο αναπτυγμένες χώρες. Παρόλα αυτά υφίστανται δυσανάλογα υψηλό κόστος για την χρηματοδότηση «πράσινων πολιτικών».

Συνοψίζοντας, οι διαφορετικές αναλυτικές ερμηνείες, η εμπειρική διερεύνηση, οι πολιτικές και οι δράσεις αντιμετώπισης της ανισότητας είναι το αντικείμενο του μαθήματος.

II. Οι Αναλυτικές Προσεγγίσεις και Σχολές Σκέψης γύρω από την Ανισότητα

II α. Η Ανισότητα στη Νεοκλασική Θεωρία

Για τα ορθόδοξα/ νεοκλασικά οικονομικά η εισοδηματική ανισότητα είναι «αποτυχία αγοράς». Η λογική είναι ότι μεταβιβάσεις εισοδήματος από τα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια βελτιώνουν την κατά Pareto οικονομική ευημερία. Το επιχείρημα αναπτύχθηκε τις πρώτες δεκαετίες του περασμένου αιώνα από τους Dalton (1920) και Pigou (1912, 1932), επανήλθε στην επικαιρότητα από τον Atkinson στα τέλη της δεκαετίας του 1970 (Atkinson & Brandolini 2015) και απέκτησε ευρεία αναγνώριση με την πρόταση των Piketty (2015), Saez (2021) και Zucman (& Piketty 2014) για επιβολή φόρου στον πλούτο. Όμως, η παγκόσμια οικονομική επιβράδυνση έβαλε σε δεύτερη μοίρα προτάσεις για τη φορολόγηση του πλούτου και ο πληθωρισμός επανάφερε τη ρητορική του «δημοσιονομικού χώρου» αναφορικά με την αναδιανομή.

Παρόλα αυτά η ανισότητα παραμένει στο κέντρο της συζήτησης για τη νεοκλασική θεωρία. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα βραβεία Νόμπελ του 2015 (Angus Deaton), 2019 (Abhijit Banerjee & Esther Duflo), 2023 (Claudia Goldin) και 2024 (Daron Acemoglu, Simon Johnson & James Robinson) έχουν απονεμηθεί σε επιστήμονες που έχουν επικεντρωθεί στην έρευνα της ανισότητας ή/και της φτώχειας. Παράλληλα το best seller της 15ετίας για τα οικονομικά παραμένει το *Κεφάλαιο τον 21^ο Αιώνα* του Thomas Piketty (2014) έχοντας πουλήσει πάνω από 2,5 εκατομμύρια αντίτυπα, ενώ βγαίνουν συνεχώς νέα ενδιαφέροντα βιβλία για το θέμα. Χαρακτηριστικά αναφέρω τα βιβλία: *Economics in America : An Immigrant Economist Explores the Land of Inequality* (Deaton 2023), *Visions of Inequality* (Milanovic 2023), *Power and Progress* (Acemoglu & Johnson 2023)².

Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και στο οικονομικό forum του Davos το Γενάρη του 2023 το κάλεσμα στο κεντρικό πάνελ για την οικονομία κατέληγε με την επισήμανση ότι η πανδημία όξυνε τη ανισότητα οδηγώντας επιπλέον 120 εκατομμύρια κατοίκους του πλανήτη κάτω από το όριο της φτώχειας.

Πρόκειται για στροφή 180° όσον αφορά τη νεοκλασική θεωρία. Είναι χαρακτηριστικό ότι 20 χρόνια νωρίτερα, το 2004, ο νομπελίστας Robert Lucas δήλωνε: «Από τις τάσεις που είναι επιβλαβείς για τα «καλά» οικονομικά η ποιο παραπλανητική και κατά τη γνώμη μου η ποιο δηλητηριώδης είναι τα ζητήματα της διανομής...». Το σημερινό ακαδημαϊκό περιβάλλον σε τίποτα δεν θυμίζει εκείνη την εποχή. Παρόλα αυτά η ανισότητα παραμένει και οξύνεται.

² Επισκοπήσεις των βιβλίων αυτών ή και άλλων κατόπιν συνεννόησης μπορεί να αποτελέσουν το θέμα άρθρου - απαλλακτικής εργασίας για το μάθημα. Φυσικά το θέμα των απαλλακτικών εργασιών, για όσους θέλουν να εξετασθούν έτσι, δεν περιορίζεται σε επισκοπήσεις βιβλίων.

II β. Ανταγωνιστικές Ερμηνείες της Ανισότητας

Η μεταστροφή του ακαδημαϊκού Status Quo έχει να κάνει με την εξέλιξη της οικονομικής σκέψης αλλά και την οικονομική ιστορία τα τελευταία 90 χρόνια.

Η πεποίθηση μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ήταν ότι η οικονομική μεγέθυνση θα έφερνε και την εισοδηματική σύγκλιση (Kuznets 1955). Η εκτίμηση αυτή θεωρήθηκε ότι επιβεβαιωνόταν και από το υπόδειγμα οικονομικής μεγέθυνσης του Solow (1956, 1957). Τα συμπεράσματα του υποδείγματος, μάλιστα, επιχειρηματολογούν ότι πέρα από τη σχετική σταθερότητα των εισοδηματικών μεριδίων, με τους μισθούς να υπερισχύουν έναντι των κερδών στο εσωτερικό μιας χώρας, θα υπάρξει σύγκλιση και ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες και τις αναπτυγμένες χώρες.

Βέβαια, τα συμπεράσματα αυτά βασίζονται στις ιδιότητες της νεοκλασικής συνάρτησης παραγωγής. Η τελευταία ενέχει σημαντικές λογικές αντιφάσεις που έχουν καταδειχθεί και αποδειχθεί τη δεκαετία του 1960 στο πλαίσιο της «αντιπαράθεσης του κεφαλαίου» (Cohen & Harcourt 2003, Robinson 1962). Παρόλα αυτά το υπόδειγμα Solow κυριάρχησε για πάνω από μια δεκαετία.

Η αμφισβήτηση ήρθε στις αρχές της δεκαετίας του 1970 όταν έγινε σαφές ότι η σύγκλιση αναπτυσσόμενων – αναπτυγμένων χωρών διαψεύδεται από τα πράγματα. Κοντολογίς, έγινε σαφές σε όλους ότι οι εθνικές οικονομίες δεν συγκλίνουν. Οι πρώτες ερμηνείες του φαινομένου ήρθαν από τη κλασική/ μαρξιστική πολιτική οικονομία με τις εργασίες των Amin (1973), Emmanuel (1972), Mandel (1973) και Shaikh (1980). Η ερμηνεία βασίστηκε στην «άνιση ανταλλαγή» και στην αμφισβήτηση της Ρικαρδιανής θεωρίας του «συγκριτικού πλεονεκτήματος». Είναι μια επιχειρηματολογία που παίρνει νέες διαστάσεις στις μέρες μας με την κρίση της ΕΕ και την από-παγκοσμιοποίηση που συντελείται.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 τα νεοκλασικά οικονομικά αποδέχθηκαν ότι το ελεύθερο εμπόριο δεν εξασφαλίζει την οικονομική σύγκλιση. Ξεκινώντας από αυτή τη διαπίστωση ο Lukas (1988) εισηγήθηκε την εγκατάλειψη του υποδείγματος Solow και παρουσίασε τα υποδείγματα «ενδογενούς μεγέθυνσης». Άλλοι νεοκλασικοί οικονομολόγοι (Mankiw, Romer & Weil 1992) επιχειρηματολόγησαν για την υπό συνθήκη σύγκλιση των οικονομιών χρησιμοποιώντας μια εκδοχή του υποδείγματος Solow. Ποιο πρόσφατα οι Acemoglu & Robinson στο βιβλίο *Why Nations Fail – The Origins of Power, Prosperity, and Poverty* (2012) ισχυρίστηκαν ότι η ευημερία ή η φτώχεια ανάμεσα σε διαφορετικές χώρες οφείλονται στην ποιότητα των πολιτικών και οικονομικών τους θεσμών.

Συνολικά, υπάρχει έντονη συζήτηση για τη βιώσιμη μεγέθυνση και τη σύγκλιση ιδιαίτερα μετά το 2008. Είναι ένα από τα θέματα θα μας απασχολήσουν στο μάθημα.

Στην ανάλυση της ανισότητας των εισοδημάτων η κυριαρχία του υποδείγματος Solow και της συνολικής συνάρτησης παραγωγής Cobb – Douglas με τα σταθερά εισοδηματικά μερίδια κράτησε άλλα δέκα χρόνια. Ο λόγος ήταν ότι τα μερίδια μισθών

και κερδών ήταν όντως σταθερά από το τέλος του πολέμου μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Στη συνέχεια όμως η ανισότητα εκτινάχθηκε και έτσι φθάνουμε στο σήμερα όπου τα εισοδήματα παρουσιάζουν έντονες αποκλίσεις που προσομοιάζουν τις συνθήκες του τέλους του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Από την πλευρά της ορθόδοξης θεωρίας η βασική ερμηνεία της ανατροπής στα εισοδηματικά μερίδια προέρχεται από τον Thomas Piketty (2014) και περιέχεται κυρίως στο βιβλίο του *Το Κεφάλαιο τον 21^ο Αιώνα*. Όμως το επιχείρημά του για την ανισότητα είναι συζητήσιμο. Θεωρεί ότι ο λόγος υποκατάστασης κεφαλαίου/εργασίας στο πλαίσιο της νεοκλασικής συνάρτησης παραγωγής (όχι της Cobb – Douglas φυσικά) είναι μεγαλύτερος της μονάδας. Αυτό συνεπάγεται ότι το μερίδιο των κερδών διαχρονικά ανεβαίνει. Επιπλέον, το ποσοστό κέρδους (η οριακή αποδοτικότητα του κεφαλαίου δηλαδή) είναι μεγαλύτερη από το ρυθμό μεγέθυνσης. Ο συνδυασμός αυτών των δύο «νόμων του καπιταλισμού» όπως τους ονομάζει ο Piketty σημαίνει ότι ο πλούτος συσσωρεύεται όλο και περισσότερο στο ανώτερο 1% του πληθυσμού. Με άλλα λόγια σύμφωνα πάντα με το Piketty, η ανισότητα οξύνεται και θα οξύνεται, λόγω της εύκολης υποκατάστασης της εργασίας από το κεφάλαιο. Σε αυτό το αναλυτικό περιβάλλον η συνδικαλιστική δράση είναι εντελώς αναποτελεσματική. Η μόνη λύση είναι η φορολόγηση του πλούτου όπως μνημονεύσαμε και στην αρχή του παρόντος.

Το βασικό πρόβλημα της θεωρίας είναι ότι δεν μπορεί να ερμηνεύσει γιατί το μερίδιο των κερδών (όπως και των μισθών) ήταν σταθερό τις δεκαετίες του 1950, 1960 και σε ένα μεγάλο μέρος της δεκαετίας του 1970. Ο Piketty περιορίζεται να επισημάνει ότι οφειλόταν στις ιδιαίτερες πολιτικές συνθήκες που ακολούθησαν τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Όμως δεν μπορεί να είναι απλή σύμπτωση ο περιορισμός της ανισότητας το διάστημα της μεγάλης δύναμης των συνδικάτων και των θεσμοθετημένων εργασιακών σχέσεων και η όξυνσή της μετά το 1980, όταν τα συνδικάτα υποχώρησαν, οι μισθοί μειώθηκαν και οι εργασιακές σχέσεις κατεδαφίστηκαν.

Η συσχέτιση της ανισότητας με την ανεργία και την αδύναμη συνδικαλιστική οργάνωση είναι η βασική ερμηνεία του φαινομένου από τη σκοπιά της κλασικής/μαρξιστικής ανάλυσης (Shaikh 2017). Η υπόθεση αυτή μπορεί να ελεγχθεί και εμπειρικά. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας μια τεχνική από τη φυσική το «two stage econophysics theorem» (Yakovenko 2007) μπορούμε να προσδιορίσουμε το εισοδηματικό κλιμάκιο που προκαλεί την ανισότητα αλλά και τους βασικούς προσδιοριστικούς της παράγοντες. Με στοιχεία από τις ΗΠΑ ο Shaikh (2017) έδειξε ότι το ανώτερο 10% της εισοδηματικής πυραμίδας είναι υπεύθυνο για την ανισότητα αφού τα εισοδήματα του υπόλοιπου 90% κατανέμονται σχεδόν «κανονικά» (δηλ. ακολουθούν την κανονική κατανομή). Έδειξε επίσης ότι η όξυνση της ανισότητας μετά το 1980 οφείλεται στη μείωση του «δείκτη ταξικής πάλης» (Net Operating Surplus/ Value Added³) κατά 20% και στην εκτόξευση του «δείκτη

³ Φυσικά ο λόγος (Net Operating Surplus/ Value Added) έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια. Όμως επειδή ο λόγος θεωρείται προσέγγιση του μεριδίου των κερδών η αύξησή του θεωρείται αδυνάτισμα – μείωση της έντασης της ταξικής πάλης.

χρηματιστικοποίησης» (property income/ net operating surplus) κατά 60% περίπου μετά το 1980.

Η μελέτη του Shaikh απαντά έμμεσα και στην κριτική που έχει δεχθεί ο Piketty από άλλους νεοκλασικούς οικονομολόγους (Acemoglu & Robinson 2015). Το αντικείμενο της κριτικής ήταν το κατά πόσο το ανώτερο 1% είναι υπεύθυνο για την εισοδηματική ανισότητα ή η ανισότητα οφείλεται στις θεσμικές ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας. Οι θεσμικές ιδιαιτερότητες σύμφωνα με τους Acemoglu και Robinson δημιουργούν προνομιακό πεδίο για διάφορες κοινωνικές ομάδες που αντανakλώνται σε μισθολογικές/ εισοδηματικές διαφορές δημιουργώντας έτσι την ανισότητα. Με άλλα λόγια, θεωρούν ότι το ανώτερο 1% δεν πλουτίζει σε βάρος του υπόλοιπου 90%. Η μελέτη του Shaikh αποδεικνύει ότι για τις ΗΠΑ τουλάχιστον αυτό δεν ισχύει.

III. Παράγωγες Πλευρές της Ανισότητας

III α. Ανισότητα - Φυλή – Φύλο και Κοινωνική Τάξη

Η σύγχρονη όξυνση της ανισότητας έχει ξαναφέρει στο προσκήνιο και άλλα σημαντικά κοινωνικά ζητήματα. Προεξάρχουσας σημασίας σε αυτό το πεδίο είναι η ανισότητα φυλής και φύλου

Η σχετική έρευνα δεν είναι τωρινή. Ξεκίνησε από την κατεξοχήν πολυπολιτισμική κοινωνία, τις ΗΠΑ, την δεκαετία του 1960. Ήταν το αποτέλεσμα του civil rights movement που συγκλόνισε τη χώρα αλλά και της μαζικής εισόδου των γυναικών στην παραγωγή και τον επαγγελματικό στίβο γενικότερα μετά τον πόλεμο.

Παραδόξως, τα πρώτα οικονομικά πονήματα για αυτά τα θέματα ήρθαν από τη νεοκλασική θεωρία. Ήταν μια προσπάθεια απάντησης στις πολιτικές συνθήκες στις ΗΠΑ εκείνη την εποχή. Η βασική υπόθεση ήταν ότι ακόμη και σε συνθήκες φυλετικού ή έμφυλου διαχωρισμού (segregation) στην εργασία οι αμοιβές θα εξισωθούν, αφού οι επιχειρήσεις που απασχολούν μειονότητες ή γυναίκες θα έχουν αρχικά υψηλότερα κέρδη λόγω χαμηλότερης μισθολογικής δαπάνης. Αυτό θα προκαλέσει αυξημένη ζήτηση σε αυτές τις κατηγορίες εργαζομένων και εξάλειψη των ανισοτήτων. Αυτή ήταν η επιχειρηματολογία που ανέπτυξε ο μετέπειτα νομπελίστας Gary Becker τη δεκαετία του 1960.

Όμως οι προβλέψεις του Becker δεν επιβεβαιώθηκαν. Η ανισότητα στα εισοδήματα μεταξύ ανδρών και γυναικών, γηγενών και μεταναστών επέμεινε και συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Βλέπετε, ολόκληρη η επιχειρηματολογία του Becker βασίζεται στην υπόθεση ότι οι δουλειές είναι σχετικά ομοιογενείς ως προς τις αμοιβές και ότι οι καπιταλιστικές οικονομίες τείνουν στην πλήρη απασχόληση. Αμφότερα δεν ισχύουν.

Όπως και με το ζήτημα της ανισόμετρης ανάπτυξης έτσι και εδώ η αμφισβήτηση ήρθε από τη Μαρξιστική σκοπιά όμως ήρθε με καθυστέρηση. Το βιβλίο της Angela Davis *Women, Race & Class* (1981) είναι η πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια προσδιορισμού της διασύνδεσης ανάμεσα στο φύλο τη φυλή και την κοινωνική τάξη

που αναπαράγουν αλληλεξαρτώμενα συστήματα διακρίσεων⁴. Το βιβλίο αντλεί από την *Καταγωγή της Οικογένειας της Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους* (Engels 1884-2013) και άλλα Μαρξιστικά κείμενα για τη γέννηση και εξέλιξη της πατριαρχίας. Η βασική συνεισφορά της Davis είναι ότι βλέπει τις εθνικές και φυλετικές μειονότητες καθώς και τις γυναίκες σαν «εφεδρικό βιομηχανικό στρατό» (*The Capital V.I Ch.25*) . Ανεξάρτητα αν κάποιος συμφωνεί ή όχι με αυτή την επιχειρηματολογία, το βιβλίο της αποτέλεσε εφιαλτήριο για τη δημιουργία του διεπιστημονικού πεδίου έρευνας Φυλής – Τάξης – Φύλου (Race – Class – Gender).

Αξίζει να επισημανθεί ότι, η Κλασική/ Μαρξιστική Πολιτική Οικονομία αντιλαμβάνεται τις σχέσεις Φυλής- Τάξης – Φύλου πολύ διαφορετικά από τη μεταφυσική ατζέντα της «πολιτικής ορθότητας» που κυριαρχεί στις μέρες μας. Για την πολιτική οικονομία ο ρατσισμός και η πατριαρχία δεν είναι «προκαταλήψεις» αλλά αντανάκλαση των παραγωγικών σχέσεων στην ιστορική τους εξέλιξη. Σε αυτή την ανάλυση κυρίαρχο ρόλο έχει η ατομική ιδιοκτησία και ο καταμερισμός εργασίας όπως εμφανίζεται στους διαφορετικούς τρόπους παραγωγής.

Προφανώς η νεοκλασική θεωρία δεν μπορούσε να αφήσει αυτό το ευαίσθητο πεδίο στις ετερόδοξες απόψεις και επανήλθε με νέες θεωρητικές προσεγγίσεις. Ο Kenneth Arrow (1998) αναγνώρισε τα όρια της νεοκλασικής θεωρίας στην ερμηνεία του φαινομένου προτείνοντας έναν κώδικα αντιμετώπισης των ρατσιστικών και σεξιστικών πρακτικών. Κοντολογίς, παραδέχθηκε ότι η καπιταλιστική αγορά δεν μπορεί να αντιμετωπίσει το πρόβλημα και χρειάζονται θεσμικές παρεμβάσεις. Ο Edmund Phelps (1972) επιχειρηματολόγησε ότι ο ρατσισμός αναπαράγεται λόγω της ατελούς πληροφόρησης στην αγορά εργασίας που αναγκάζει τους εργοδότες να βασίζονται σε στατιστικές. Ποιο πρόσφατα η Claudia Goldin μελέτησε το χάσμα στις αμοιβές ανδρών-γυναικών προσπαθώντας να τις ερμηνεύσει με βάση τη τεχνολογία της αντισύλληψης, τη μητρότητα, τις οικογενειακές υποχρεώσεις και άλλα. Συνολικά, καταλήγει ότι ο 20^{ος} αιώνας έφερε τα φύλα πιο κοντά και περιόρισε την εισοδηματική τους απόσταση (Goldin 2014). Το τελευταίο έχει αμφισβητηθεί έντονα από πολλούς συμπεριλαμβανομένης της Angela Davis που μνημονεύσαμε παραπάνω. Με δύο λόγια, τα κενά στην ερμηνεία των φυλετικών και των έμφυλων ανισοτήτων από τη νεοκλασική θεωρία παραμένουν.

Σύμφωνα με τον Amartya Sen (*Rational Fools* - 1977) η αδυναμία της νεοκλασικής θεωρίας να ερμηνεύσει φαινόμενα όπως η φυλετική και η έμφυλη ανισότητα οφείλεται στον περιορισμό των κινήτρων της ατομικής συμπεριφοράς από τη θεωρία των «αποκαλυφθεισών προτιμήσεων» (revealed preferences theory). Γράφει χαρακτηριστικά ότι η αποτύπωση των οικονομικών κινήτρων, της ευημερίας ακόμη και των «κοινωνικών αγαθών» από ένα σύνολο παγιωμένων και ιεραρχημένων προτιμήσεων, που δεν επηρεάζονται από την επαφή με τον κοινωνικό περίγυρο, μας

⁴ Τα βασικά ερωτήματα γύρω από αυτά τα θέματα τέθηκαν για πρώτη φορά σε ένα συλλογικό τόμο του 1977 με τίτλο *The Combahee River Collective Statement*. Η κολεκτίβα ήταν ένα γκρουπ Αφροαμερικανίδων που ιδρύθηκε το 1974. Η επιρροή του βιβλίου ήταν μεγάλη. Χαρακτηριστικά, να επισημάνω ότι σε αυτό αναφέρθηκε για πρώτη φορά ο όρος “identity politics”.

μεταφέρει από τον κόσμο των πραγματικών ανθρώπων σε μια φανταστική κοινωνία που αποτελείται από «κοινωνικούς ηλίθιους» (social morons).

Η ερμηνεία των διαφορών στις αμοιβές ανδρών και γυναικών λόγω της μητρότητας που επιχειρεί η Goldin, εντάσσεται στη νεοκλασική λογική και από τη σκοπιά αυτή είναι αποκαλυπτική του επιχειρήματος του Sen. Συγκεκριμένα, είναι γεγονός ότι πολλές γυναίκες στις ΗΠΑ απέχουν από τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες μετά τον τοκετό. Ο βασικός λόγος είναι ότι δεν προβλέπεται άδεια μητρότητας στη χώρα. Η Goldin προσπερνά αυτό το γεγονός και επιχειρεί να εντάξει τη μητρότητα σε μια λίστα ατομικών, ανεξάρτητων, ιεραρχημένων προτιμήσεων μαζί με καταναλωτικά αγαθά, το εισόδημα και την καριέρα. Ακολουθώντας αυτή τη λογική, ερμηνεύει τις διαφορές στις αμοιβές ανδρών-γυναικών σαν το αποτέλεσμα της «επιλογής» της μητρότητας που οδηγεί τις γυναίκες σε αποχή από το εργασιακό περιβάλλον σε ηλικία σημαντική για την καριέρα τους. Κοντολογίς, η κατεδάφιση των εργασιακών σχέσεων και το πρότυπο της «πυρηνικής οικογένειας» (Davis Ch. 13), βασικού παράγωγου της επικράτησης του καπιταλισμού, εμφανίζεται σαν «αποκαλυφθείσα προτίμηση» των γυναικών. Πρόκειται για την αποθέωση της αλλοτρίωσης που έλεγε ο Μαρξ (*The Capital V.I* Ch. 1 par. 4). Δηλαδή, της εμφάνισης των κατεξοχήν σχέσεων ανάμεσα σε ανθρώπους σαν σχέσεις ανάμεσα σε πράγματα.

Στη κλασική πολιτική οικονομία το κίνητρο του κέρδους κυριαρχεί στις οικονομικές δράσεις των ανθρώπων. Όμως, αυτό δεν σημαίνει ότι οι ατομικές συμπεριφορές είναι ομοιόμορφες (Shaikh 2016 σελ. 748). Με άλλα λόγια, υπάρχουν συνολικά μοτίβα (patterns) που χαρακτηρίζουν τη δυναμική του καπιταλισμού που όμως δεν είναι το αποτέλεσμα κάποιων προκαθορισμένων/ πάγιων ατομικών συμπεριφορών. Η κλασική/ μαρξιστική άποψη βασίζεται στο αντίθετο επιχείρημα. Στο πλαίσιο του ανταγωνισμού ατομικά κεφάλαια, κοινωνικές τάξεις και ανταγωνιστικές προσδοκίες αλληλοεπιδρούν. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τα άτομα ή οι κοινωνικές τάξεις που παίρνουν μέρος σε αυτή τη διαδικασία δρουν στη βάση της νεοκλασικής «ορθολογικής συμπεριφοράς» ή έχουν «ορθολογικές προσδοκίες».

Ακολουθώντας αυτή τη λογική οι Shaikh, Papanikolaou & Wiener (2014) ανέδειξαν ένα πολύ ενδιαφέρον μοτίβο μετρώντας την εισοδηματική ανισότητα ανάμεσα σε λευκούς - αφροαμερικανούς - μειονοτικούς, άνδρες - γυναίκες και συνδυασμούς αυτών των πληθυσμιακών ομάδων στις ΗΠΑ. Διαπίστωσαν ότι υπάρχει εισοδηματική ανισότητα ανάμεσα σε αυτές τις ομάδες όμως υπάρχει ανισότητα και στο εσωτερικό αυτών των ομάδων. Το εντυπωσιακό είναι ότι τα εισοδήματα μεταξύ των αφροαμερικανών, παραδείγματος χάριν, κατανέμονται πανομοιότυπα με τα εισοδήματα μεταξύ των λευκών. Την ίδια ώρα, βέβαια, όλες οι εισοδηματικές κατηγορίες αφροαμερικανών, όπως και των λοιπών ευαίσθητων πληθυσμιακών ομάδων, αμείβονται χειρότερα από τις αντίστοιχες κατηγορίες λευκών ανδρών. Είναι ένα εύρημα που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην ερμηνεία της εκλογικής συμπεριφοράς τμήματος των μειονοτήτων στις πρόσφατες Αμερικανικές προεδρικές εκλογές.

Τα θέματα εθνότητας-φυλής και φύλου είναι ένα σημαντικό αλλά και υποβαθμισμένο πεδίο όσον αφορά την έρευνα στην Ελλάδα. Φιλοδοξία του μαθήματος είναι να παροτρύνει ερευνητικές προσπάθειες σε αυτή την κατεύθυνση.

III β. Ανισότητα στη Πρόσβαση στην Υγεία και τη Μόρφωση

Η συμπεριληπτικότητα των συστημάτων Παιδείας και Υγείας είναι σημαντική παράμετρος του εισοδήματος, της ανάπτυξης, της ευημερίας και της κοινωνικής κινητικότητας. Σημαντική σε αυτό το πεδίο είναι η συνεισφορά του Angus Deaton.

Ο Deaton (2003) έχει ισχυρισθεί ότι η ανισότητα στην υγεία δεν είναι μόνο αποτέλεσμα της εισοδηματικής ανισότητας αλλά και αιτία οικονομικής ανισότητας. Η ανάλυση των επιπτώσεων της πανδημίας του Covid-19 (Deaton 2021) βοηθά να εμβαθύνουμε στο συμπέρασμα αυτό,. Η έρευνα έδειξε ότι τη μεγαλύτερη ύφεση την αντιμετώπισαν οι αναπτυσσόμενες χώρες που είχαν και τα περισσότερα θύματα λόγω της πανδημίας. Με άλλα λόγια, μη συμπεριληπτικά συστήματα υγείας, που συνεπάγονται υψηλότερη θνησιμότητα για το κατώτερο τμήμα της εισοδηματικής πυραμίδας έχουν αρνητική επίπτωση στην οικονομική μεγέθυνση. Την ίδια ώρα, σύμφωνα πάντα με το Deaton, η εισοδηματική ανισότητα σε παγκόσμια κλίμακα αυξήθηκε τα χρόνια της πανδημίας. Ο λόγος ήταν ότι η πανδημία χτύπησε τις χειρότερα αμειβόμενες δουλειές και αυτό όξυνε ακόμη περισσότερο την ανισότητα.

Όμως, η έρευνα δεν περιορίζεται στη πανδημία, πρόσφατες μελέτες (Deaton 2023) αποκαλύπτουν συγκλονιστικά δεδομένα για τη συσχέτιση ανάμεσα στο εισόδημα και το προσδόκιμο ζωής. Συγκεκριμένα το προσδόκιμο ζωής ανθρώπων χωρίς πανεπιστημιακό πτυχίο, στις ΗΠΑ είναι χαμηλότερο από ότι ήταν το 1993, ενώ για τους κατόχους πανεπιστημιακών και μεταπτυχιακών τίτλων ισχύει το αντίθετο.

Να σημειώσω ότι αναρίθμητες μελέτες ανά τον κόσμο δείχνουν την έντονη συσχέτιση ανάμεσα στο εισόδημα και τη μόρφωση. Χαρακτηριστικά ο Acemoglu (2023 - [Daron Acemoglu on Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity](#)) επισημαίνει ότι οι μόνες κατηγορίες μισθωτών στις ΗΠΑ οι αποδοχές των οποίων εμφανίζουν αύξηση μετά το 1980 είναι οι κάτοχοι πανεπιστημιακών πτυχίων και μεταπτυχιακών τίτλων.

Αυτά τα ευρήματα ανοίγουν την δεύτερη παράμετρο της ανισότητας σε αυτή την ενότητα που είναι η ανισότητα στη πρόσβαση στην μόρφωση. Το πρόβλημα αυτό είναι εξαιρετικά έντονο στις σύγχρονες κοινωνίες. Πρόσφατη βιβλιογραφία στις ΗΠΑ (επιλεκτικά αναφέρω Bayer & Kofi 2016, Zhou & Pan 2022) επιχειρεί να ερμηνεύσει τις διαφορές στις αμοιβές λευκών και Αφροαμερικανών από τη περιορισμένη δυνατότητα πρόσβασής των τελευταίων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι Bayer & Kofi (2016) επιχειρηματολογούν ότι ο εντεινόμενος αποκλεισμός της πλειοψηφίας των Αφροαμερικανών από την τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι ο λόγος που οι διαφορές στις αμοιβές λευκών – Αφροαμερικανών έχουν πάει πίσω στα επίπεδα της δεκαετίας του 1950.

Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα επίκαιρο ζήτημα και για την Ελληνική κοινωνία που εδώ και δεκαετίες έχει ένα από τα πιο συμπεριληπτικά συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Τσουκαλάς 1975, Tsakoglou & Cholezas 2005, Bazoti 2020). Ο λόγος είναι φυσικά η επιχείρηση ιδιωτικοποίησης της ανώτατης εκπαίδευσης κατά τα Αγγλοσαξονικά πρότυπα.

Το μάθημα επιδιώκει να ενθαρρύνει την έρευνα γύρω από αυτά τα θέματα για την Ελλάδα και όχι μόνο.

III γ. Περιβαλλοντική Ανισότητα

Η επέκταση της βιβλιογραφίας για την ανισότητα στο περιβάλλον είναι συνέπεια της κλιματικής κρίσης αλλά και των πολιτικών αντιμετώπισής της. Κοινός παρονομαστής των αναλύσεων σε αυτό το πεδίο είναι ότι δεν φταίνει όλοι το ίδιο ούτε υφίστανται εξίσου τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης.

Το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας αναφέρεται στο ζήτημα από τη σκοπιά της «κοινωνικής δικαιοσύνης». Δηλαδή, στην περιβαλλοντική επιβάρυνση που δημιουργούν και την έκθεση στις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης υφίστανται διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες του πληθυσμού. Με άλλα λόγια, όπως η ανισότητα έτσι και η κλιματική κρίση είναι μια «αποτυχία αγοράς». Για το λόγο αυτό οι προτεινόμενες πολιτικές είναι στη λογική των μεταβιβάσεων Dalton – Pigou τις οποίες μνημονεύσαμε παραπάνω αναφορικά με την ανισότητα εισοδήματος. Κοντολογίς, την «αποτυχία αγοράς» θα τη διορθώσει ένας φόρος. Αυτή είναι η βάση του επιχειρήματος της ομάδας Piketty και του World Inequality Lab (WIL) για το θέμα όπως φαίνεται από την έκθεση του 2023 ([Climate inequality report 2023, Fair taxes for a sustainable future in the global South - WID - World Inequality Database](#)). Προτείνουν την επέκταση του φόρου στο πλούτο στη χρηματοδότηση της πράσινης μετάβασης. Είναι μια πολιτική που εγείρει επιφυλάξεις όσον αφορά την αποτελεσματικότητά της όπως θα δούμε στη συνέχεια. Παρόλα αυτά η έκθεση και η βάση δεδομένων του WIL είναι πολύτιμη πηγή άντλησης ιδεών και δεδομένων.

Στην κλασική/ μαρξιστική άποψη η ανισότητα απέναντι στην κλιματική κρίση έχει να κάνει πριν απ' όλα με τη βιωσιμότητα της «πράσινης μετάβασης» στο καπιταλισμό. Σύμφωνα με εμπειρικά ευρήματα η μετάβαση σε ήπιες πηγές ενέργειας έχει αρνητική επίπτωση στην οικονομική μεγέθυνση σε περιφέρειες ή οικονομίες με ανταγωνιστικό μειονέκτημα. Με άλλα λόγια η «πράσινη μετάβαση αυτή καθαυτή μπορεί να εντείνει την ανισότητα ανάμεσα σε χώρες, περιφέρειες, αλλά και εισοδηματικές ομάδες λόγω των επιπτώσεών της στην οικονομική μεγέθυνση. Το ενδιαφέρον είναι ότι αυτή η επιχειρηματολογία δεν προέρχεται μόνο από τα ετερόδοξα οικονομικά. Υπάρχει και ορθόδοξη βιβλιογραφία που θεωρεί τη πράσινη ενέργεια «Dutch Disease» σε περιφερειακό επίπεδο ή ότι πυροδοτεί «Balassa – Samuelson effects» όταν αφορά το σύνολο της εθνικής οικονομίας⁵.

⁵Το Dutch Disease αφορά τη μείωση της ανταγωνιστικότητας μιας εθνικής οικονομίας μετά την ανακάλυψη και εκμετάλλευση μιας εμπορεύσιμης πλουτοπαραγωγικής πηγής (*Economist* 1977 , Corden 1984). Το Balassa – Samuelson effect (Balassa 1964, Samuelson 1964) αφορά την επιδείνωση

Στο μάθημα θα εξετάσουμε αυτές τις παραμέτρους, θα σταθούμε στο πρόγραμμα Ελλάδα 2.0 και την τεκμηρίωσή του αλλά και στη πιθανότητα «πράσινης μετάβασης» μέσα από τους θεσμούς της κοινωνικής οικονομίας. Σε αυτή τη διαδικασία θα μας βοηθήσει το υλικό από τη συζήτηση για την «άνιση ανταλλαγή», πρόσφατη έρευνα για την Ελλάδα (Parafragos & Stravelakis 2024) αλλά και έρευνα που βρίσκεται σε εξέλιξη.

IV. Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις και Προεκτάσεις γύρω από την Ανισότητα

Η ανισότητα έχει ανοίξει και ένα σημαντικό πεδίο έρευνας σε σχέση με τη σύγχρονη δημοκρατία και την πολιτική συμπεριφορά.

Όλοι συμφωνούν ότι το «θεώρημα του διάμεσου ψηφοφόρου» (Median Voter Theorem -Black 1948) δεν ισχύει στις σύγχρονες κοινωνίες της κρίσης και της εισοδηματικής πόλωσης. Οι Piketty, Gethin και Martinez - Toledano (2021) πρότειναν μια διαφορετική μεθοδολογία διερεύνησης των πολιτικών διαιρετικών τομών. Συγκεκριμένα, μελέτησαν την εκλογική συμπεριφορά με βάση το εισόδημα και το μορφωτικό επίπεδο σε 51 χώρες. Το συμπέρασμά τους είναι ότι τα σύγχρονα κομματικά συστήματα είναι συστήματα πολλαπλών ελίτ. Η δεξιά συνεχίζει να κυριαρχείται από την ελίτ του πλούτου ενώ η αριστερά έχει καταληφθεί από την ελίτ της διανόησης. Στο πλαίσιο αυτό τα εργατικά στρώματα αντιμετωπίζουν πρόβλημα πολιτικής εκπροσώπησης. Πρόκειται για ένα σχήμα που εξηγεί σε σημαντικό βαθμό την εκλογική άνοδο της ακροδεξιάς σε ΗΠΑ και Ευρώπη τα χρόνια της κρίσης.

Το βιβλίο μεταφράσθηκε στα ελληνικά (για 25 χώρες⁶) ενώ προστέθηκε και άρθρο για τις πολιτικές διαιρετικές τομές στην Ελλάδα (Τσούκαλης και Στραβελάκης 2024). Το άρθρο για την Ελλάδα επιχειρηματολογεί ότι η χώρα μας αποτελεί εξαίρεση στο γενικό μοτίβο που έχει αναδείξει η έρευνα. Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι, την αφορμή για τη συγγραφή του άρθρου αλλά και τη μετάφραση μέρους του συλλογικού τόμου στα Ελληνικά την έδωσε αυτό το μάθημα.

Σχετική με την ανάλυση των κομματικών συστημάτων και την εκλογική συμπεριφορά είναι και η έρευνα για τη Δημοκρατία σε ένα κόσμο που ο πλούτος είναι συγκεντρωμένος σε μια μικρή μειοψηφία. Στο πλαίσιο του μαθήματος θα συζητήσουμε αυτή την οπτική με αφορμή το βιβλίο του Lary Bartel *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age* (2008), το άρθρο των Acemoglu et al *Democracy, Redistribution and Inequality - NBER 2013*, καθώς και το βιβλίο του Branco Milanovic *Global Inequality* (2015).

V. Ελληνική Βιβλιογραφία για την Ανισότητα

Παρά την εκτενή πρόσφατη διεθνή βιβλιογραφία η έρευνα στην Ελλάδα παραμένει περιορισμένη. Αυτό δεν οφείλεται στην έλλειψη στοιχείων αφού στην ΕΛΣΤΑΤ και το

της ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας λόγω της αύξησης της αναλογίας μη εμπορεύσιμων προς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες. Η ενέργεια συγκαταλέγεται στα μη εμπορεύσιμα αγαθά.

⁶ Ο τίτλος της ελληνικής έκδοσης είναι *Πολιτικές Διαιρετικές Τομές και Κοινωνικές Ανισότητες* (εκδόσεις Τοπος 2024)

World Inequality Lab υπάρχουν στοιχεία για την ανισότητα. Το μάθημα "Η Πολιτική Οικονομία της Μεγέθυνσης και της Ανισότητας" φιλοδοξεί να ανοίξει δρόμους για την κάλυψη αυτού του κενού.

Οι συναντήσεις θα είναι τριώρες μια φορά την εβδομάδα (Ευριπίδου 15 5^{ος} Όροφος) κάθε Τετάρτη αρχής γενομένης την Τετάρτη 26/02/2025 6-9μμ.

VI. Syllabus

Σημείωση: Η βιβλιογραφία που ακολουθεί δεν είναι η υποχρεωτική βιβλιογραφία για τη γραπτή εξέταση του μαθήματος (για όσους επιλέξουν αυτή τη μορφή εξέτασης). Η γραπτή εξέταση θα είναι με ανοιχτές σημειώσεις και βιβλιογραφία που περιορίζεται στις παραπομπές που ακολουθούν το power point της κάθε διάλεξης. Η παρούσα αναλυτική βιβλιογραφία αποβλέπει στην υποστήριξη απαλλακτικών εργασιών που είναι και ο επιθυμητός τρόπος εξέτασης του μαθήματος.

Μάθημα 1^ο : Εισαγωγή και Περίγραμμα (οι βιβλιογραφικές αναφορές είναι για εξοικείωση στις περισσότερες από αυτές θα επανέλθουμε στα μαθήματα που θα ακολουθήσουν)

Η τρέχουσα συζήτηση για την ανισότητα **Angus Deaton και Amartya Sen**
https://www.youtube.com/watch?v=y4_dzckpvKA

Amin, Samir. 1973. "The End of a Debate", United Nations. Economic Commission for Africa. African Institute for Economic Development and Planning (IDEP) (1973-09).Dakar. <https://repository.uneca.org/handle/10855/42650>

Becker, Gary S. 1992. "The Economic Way of Looking at Life." Nobel Lecture, December 9

Davis, Angela Y. 1983. *Women, Race & Class*. New York: Vintage Books. Originally published by Random House Inc. 1981 (Introduction)

Deaton, Angus. 2021. "Covid-19 and Global Income Inequality." *National Bureau of Economic Research. Working Paper* 28392. <http://www.nber.org/papers/w28392>

ELSTAT 2022 Οικονομική Ανισότητα
<https://www.statistics.gr/documents/20181/89686396-5d14-f1c5-b4aa-24e105bba7f2>

Lucas Jr., Robert E. 1988. "On the Mechanics of Economic Development." *Journal of Monetary Economics*, 22 (1): 3-42.
[https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)

Mankiw, N. Gregory, David Romer, and David N. Weil. 1992. "A Contribution to the Empirics of Economic Growth." *The Quarterly Journal of Economics*, 107 (2): 407-437.

<https://doi.org/10.2307/2118477>

<https://scholar.harvard.edu/mankiw/publications/contribution-empirics-economic-growth>

Milanovic, Branko. 2016. *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press. (Introduction and p. 132)

Shaikh, Anwar. 2017. "Income Distribution, Econophysics, and Piketty." *Review of Political Economy* 29 (1): 18-29.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09538259.2016.1205295>

<https://www.anwarshaikhecon.org/sortable/images/docs/publications/inequality/2017/Income-Distribution-Econophysics-and-Piketty-ROPE-2017.pdf>

Solarin, S.A., Lafuente, C., Gil-Alana, L.A. (2022) Inequality Persistence of 21 OECD Countries from 1870 to 2020: Linear and Non-Linear Fractional Integration Approaches. *Soc Indic Res* **164**, 711–725 (2022). <https://doi.org/10.1007/s11205-022-02982-x>

Solow, Robert M. 1956. "A Contribution to the Theory of Economic Growth." *Quarterly Journal of Economics* 70 (1): 65–94. <https://doi.org/10.2307/1884513>.

<http://piketty.pse.ens.fr/files/Solow1956.pdf> . Ελληνική μετάφραση στο Α.

Πανεθυμιτάκης (επιμ.). *Θεωρίες Μεγέθυνσης και διανομής του εισοδήματος*. Αθήνα: Gutenberg, 1988.

Stravelakis, Nikos. 2022. "The Greek Crisis in Retrospect: The Rate of Profit Approach"

<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ECON789/Stravelakis%20The%20Greek%20Crisis%20in%20Retrospect.pdf>

World Inequality Report 2022. Coordinated by Lucas Chancel (Lead author) Thomas Piketty Emmanuel Saez Gabriel Zucman. Foreword by Esther Duflo and Abhijit Banerjee. Country Sheets. World Inequality Lab. <https://wir2022.wid.world/>

Μάθημα 2^ο : Ιστορική Αναδρομή - Κλασική Πολιτική Οικονομία

Brezis Elise and Warren Young (2014) Population and economic growth: Ancient and modern *Euro. Journal of History of Economic Thought*, <http://dx.doi.org/10.1080/09672567.2014.881897>

Freud Sigmunt (1898) Sexuality and the Aetiology of Neuroses (Standard Edition of Complete Works, Vol. 3, pp. 261-285)

Heilbroner, Robert L. "The Paradox of Progress: Decline and Decay in The Wealth of Nations." *Journal of the History of Ideas* 34, no. 2 (1973): 243–62. <https://doi.org/10.2307/2708728>.

Kuznets, Simon. 1955. "Economic Growth and Income Inequality." *The American Economic Review*, 45 (1): 1–28. <http://www.jstor.org/stable/1811581>. <http://piketty.pse.ens.fr/files/Kuznets1955.pdf>

Lowe, Adolph. 1954. "The Classical Theory of Economic Growth." *Social Research*, 21 (2): 127–58. <http://www.jstor.org/stable/40982378>

Malthus, T. (1798). *An Essay on the Principle of Population*. London: Oxford University Press. (Ch. 2 p. 8)

Marx, Karl (1867). *Capital: A Critique of Political Economy, Volume One*. [Introduced by Ernest Mandel, translated by Ben Fowkes], Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books in association with *New Left Review*, 1973. Original 1st German Edition: *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Von Karl Marx. Erster Band. Buch I: Der Produktionsprozess des Kapitals*, Hamburg: Otto Meissner. 4th German Edition, Vierte, durchgesehene Auflage; Herausgegeben von Friedrich Engels, 1890. *MECW* 35, *MEW* 23. (Ch. 25)

Ricardo, David. (1951). *On the Principles of Political Economy and Taxation*, The Works and Correspondence of David Ricardo, edited by Piero Sraffa with the collaboration of M.H. Dobb, Vol. 1, Cambridge, UK: Cambridge University Press for the Royal Economic Society. 1st edition London: John Murray, 1817 (2nd 1819, 3rd 1821). (p. 129-133, 152)

Saez, Emmanuel. 2021. “Public Economics and Inequality: Uncovering Our Social Nature.” *American Economic Association Papers and Proceedings*, 111: 1-26. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/pandp.20211098>

Shaikh, Anwar. 2017. “Income Distribution, Econophysics, and Piketty.” *Review of Political Economy* 29 (1): 18-29. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09538259.2016.1205295> <https://www.anwarshaikhecon.org/sortable/images/docs/publications/inequality/2017/Income-Distribution-Econophysics-and-Piketty-ROPE-2017.pdf>

Smith, Adam (1976). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. [General editors: R.H. Campbell and A.S. Skinner, Textual editor: W.B. Todd], 2 volumes. Oxford: Oxford University Press (Clarendon). Volumes 2a & 2b, *The Glasgow Edition of the Works and Correspondence of Adam Smith*. 1st edition: London: Printed for W. Strahan and T. Cadell, in the Strand, 1776. (Βιβλίο III σελ. 36-40, Βιβλίο I Κεφ. 9).

Μάθημα 3^ο : Νεοκλασική Θεωρία και Ανισότητα

Atkinson, Anthony B., Andrea Brandolini, 2015, “Unveiling the Ethics Behind Inequality Measurement: Dalton’s Contribution to Economics.” *Economic Journal* 125 (583): 209–34. <http://www.jstor.org/stable/24737113>. https://www.academia.edu/18680039/Unveiling_the_Ethics_behind_Inequality_Measurement_Dalton's_Contribution_to_Economics

Clark, John Bates. 1894. “Distribution, Ethics of”, in R.H. Inglis Palgrave (ed.), *Dictionary of Political Economy*, London: Macmillan, Vol. I: 596-599

Dalton, Hugh. 1920. “The Measurement of the Inequality of Incomes.” *Economic Journal* 30 (119): 348–61. <https://doi.org/10.2307/2223525>. <https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/Dalton-1920.pdf>.

Dalton, Hugh. 1920. *Some Aspects of the Inequality of Incomes in Modern Communities*. London: George Routledge & Sons. (μη υποχρεωτικό ανάγνωση)

Feldman, Allan. 1998. "Pareto optimality". In Peter Newman (ed.), *The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law*. London: Macmillan. Vol. 3: 5-10
https://www.brown.edu/Departments/Economics/Faculty/Allan_Feldman/AMF%20Significant%20Published%20Papers/Pareto%20Optimality.pdf

Giorgi, Giovanni Maria. 1990. "Bibliographic portrait of the Gini concentration ratio." *METRON-International Journal of Statistics* 48 (1-4): 183-221
<https://ideas.repec.org/p/wpa/wuwpem/0511004.html>

Lorenz, M. O. 1905. "Methods of Measuring the Concentration of Wealth." *Publications of the American Statistical Association* 9 (70): 209-19.
<https://doi.org/10.2307/2276207>.

Munoz-Garcia Felix (2017) *Advanced Microeconomic Theory: An Intuitive Approach with Examples*, The MIT Press

Pigou, A.C. 1912. *Wealth and Welfare*. London: Macmillan (**Part II, Chapter VI**).
<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.217933/page/n169/mode/2up>

Pigou, A.C. 1932. *The Economics of Welfare*. London: Macmillan. 4th edition. 1st edition 1920. <https://oll.libertyfund.org/title/pigou-the-economics-of-welfare> (μη υποχρεωτικό ανάγνωσμα)

Μάθημα 4ο: Θεωρία Οικονομικής Μεγέθυνσης (Μέρος Α)

Domar, Evsey D. 1947. "Expansion and Employment." *American Economic Review* 37 (1): 34-55. <http://www.jstor.org/stable/1802857>.

Gandolfo, Giancarlo. 1980. *Economic Dynamics: Methods and Models*. Amsterdam: North-Holland.

Goodwin, Richard M. 1967. "A Growth Cycle". Πρώτη δημοσίευση στο C.H. Feinstein (ed.), *Capitalism and Economic Growth: Essays presented to Maurice Dobb*, Cambridge: Cambridge University Press, 1967, pp. 54-58. Αναθεωρημένο και επανυξημένο για τη συλλογή άρθρων των E.K. Hunt & Jesse G. Schwartz (eds.), *A Critique of Economic Theory*, Penguin, Harmondsworth, 1972, pp. 442-449. Αναδημοσίευση στο R.M. Goodwin, *Essays in Economic Dynamics*, London: Macmillan, 1982, pp. 165-170. Διαθέσιμο διαδικτυακά στο https://www.icts.res.in/sites/default/files/Goodwin_growth_cycle_1967.pdf

Harrod, R. F. 1939. "An Essay in Dynamic Theory." *Economic Journal* 49 (193): 14-33. <https://doi.org/10.2307/2225181>
<http://piketty.pse.ens.fr/files/Harrod1939.pdf>.
Ελληνική μετάφραση στο Αλέξανδρος Πανεθυμιτάκης (επιμ.). *Θεωρίες Μεγέθυνσης και διανομής του εισοδήματος*. Αθήνα: Gutenberg, 1988.
<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ECON205/harrod.pdf>

Kaldor, Nicholas. 1955. "Alternative Theories of Distribution." *Review of Economic Studies* 23 (2): 83-100. <https://doi.org/10.2307/2296292>.
<http://piketty.pse.ens.fr/files/Kaldor1955.pdf>

Samuelson, Paul A. 1939. "Interactions between the Multiplier Analysis and the Principle of Acceleration." *Review of Economics and Statistics* 21 (2): 75-78.
<https://doi.org/10.2307/1927758>.

Μάθημα 5^ο-6^ο : Θεωρία Οικονομικής Μεγέθυνσης (Μέρος Β- 2 Διαλέξεις)

Becker, Gary S. 1992. *Human Capital*. New York: Columbia University Press for the National Bureau of Economic Research (pp.15-25, 95-131)

Cass, David. 1965. "Optimum Growth in an Aggregative Model of Capital Accumulation." *Review of Economic Studies* 32 (3): 233–40.
<https://doi.org/10.2307/2295827>.
<https://web.archive.org/web/2020021115627/https://pdfs.semanticscholar.org/4673/6b398e21e5b3371947d798278625fde2fc88.pdf>

Mankiw, N. Gregory, David Romer, and David N. Weil. 1992. "A Contribution to the Empirics of Economic Growth." *The Quarterly Journal of Economics*, 107 (2): 407–437. <https://doi.org/10.2307/2118477>
<https://scholar.harvard.edu/mankiw/publications/contribution-empirics-economicgrowth>

Meade, J. E. 1961. *A Neo-Classical Theory of Economic Growth*. London: Allen and Unwin. (όχι υποχρεωτικό ανάγνωση)

Lucas Jr., Robert E. 1988. "On the Mechanics of Economic Development." *Journal of Monetary Economics*, 22 (1): 3-42. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)

Phelps, Edmund S. 1961. "The Golden Rule of Accumulation: A Fable for Growthmen." *American Economic Review* 51 (4): 638-643.
<https://www.jstor.org/stable/1812790> <http://piketty.pse.ens.fr/files/Phelps1961.pdf>

Phelps, Edmund S. 1962. "The End of the Golden Age in Solovia: Comment." *American Economic Review* 52 (5): 1097–99. <http://www.jstor.org/stable/1812185>.

Phelps, Edmund S. 1965. "Second Essay on the Golden Rule of Accumulation." *American Economic Review* 55 (4): 793–814. <http://www.jstor.org/stable/1823937>
<http://piketty.pse.ens.fr/files/PhelpsAER1965.pdf>

Solow, Robert M. 1956. "A Contribution to the Theory of Economic Growth." *Quarterly Journal of Economics* 70 (1): 65–94. <https://doi.org/10.2307/1884513>.
<http://piketty.pse.ens.fr/files/Solow1956.pdf> .

Μάθημα 7^ο: Σύγκλιση και Ανισότητα Μεταξύ Εθνικών Οικονομιών

Acemoglu, Daron, and James A. Robinson. 2013. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. London, England: Profile Books.

Amin, Samir. 1973. "The End of a Debate", United Nations. Economic Commission for Africa. African Institute for Economic Development and Planning (IDEP) (1973-09). Dakar. <https://repository.uneca.org/handle/10855/42650>

Emmanuel, Arghiri. 1972. *Unequal Exchange: A Study of the Imperialism of Trade. With Additional Comments by Charles Bettelheim. Translated from the French by Brian Pearce*. New York and London: Monthly Review Press. (Introduction)

Leontief, Wassily. 1953. “Domestic Production and Foreign Trade; The American Capital Position Re-Examined.” *Proceedings of the American Philosophical Society* 97 (4): 332–49. <http://www.jstor.org/stable/3149288>.

Mandel, E. (1975) *Late Capitalism* Verso Boks, London (Κεφ. 11)

Marx, Karl (1894). *Capital: A Critique of Political Economy, Volume Three*. [Introduced by Ernest Mandel, translated by David Fernbach], Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books in association with *New Left Review*, 1981. Original German Edition: *Das Kapital. Dritter Band, Buch III: Der Gesamtprozess der kapitalistischen Produktion*, Hamburg: Otto Meissner (in 2 parts). *MECW* 37, *MEW* 25. (σελ. 405)

Milanovic, Branko. 2016. *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Cambridge, Massachusetts and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press. (κεφάλαιο 3, σελ. 118-155)

Rauls John (1999) *The Law of Peoples [LP]*, Cambridge, MA: Harvard University Press (όχι υποχρεωτικό ανάγνωσμα)

Reinhart, C., & Trebesch, C. (2015). The pitfalls of external dependence: Greece, 1829-2015 (*NBER Working Paper Series* No. 21664).

Rubinic Ivan and Nikos Stravelakis (2022) Estimating Causality between trade and Budget balances, Fiscal Expansion and Austerity: Suggestions for a New European Rulebook for Heterogenous Cross-Country Governance. Conference: The 30th anniversary of the Maastricht Treaty The past, present, and future of European integration - University of Maastricht 28-19 Sept. 2022 DOI: 10.13140/RG.2.2.28756.68482

Shaikh, Anwar. 1979. “Foreign Trade and the Law of Value: Part I.” *Science & Society* 43 (3): 281–302. <http://www.jstor.org/stable/40402184>.
https://www.anwarshaikhecon.org/sortable/images/docs/publications/international_trade/1980/4-lawvalue1.pdf

Shaikh, Anwar. 1980. “Foreign Trade and the Law of Value: Part II.” *Science & Society* 44 (1): 27–57. <http://www.jstor.org/stable/40402218>.
https://www.anwarshaikhecon.org/sortable/images/docs/publications/international_trade/1980/4b-lawvalue2.pdf Part II Appendix
https://www.anwarshaikhecon.org/sortable/images/docs/publications/international_trade/1980/4cForeign%20Trade%20and%20Law%20of%20Value%20II%20Appendix.pdf

Shaikh, Anwar (2016). *Capitalism: Competition, Conflict and Crises*, New York, NY: Oxford University Press. (σελ. 380-442)

Μάθημα 8: Ανισότητα Εισοδήματος και Πλούτου

Acemoglu, Daron, and James A. Robinson. 2015. “The Rise and Decline of General Laws of Capitalism.” *Journal of Economic Perspectives* 29 (1): 3-28. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.29.1.3> [Symposium on Wealth and Inequality]

Acemoglu, Daron, and Simon Johnson. 2023. *Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity*. New York: Public Affairs.

Arrow, K. J., H. B. Chenery, B. S. Minhas, and R. M. Solow. 1961. "Capital-Labor Substitution and Economic Efficiency." *Review of Economics and Statistics* 43 (3): 225–50. <https://doi.org/10.2307/1927286>.

Cohen, Avi, J., and G. C. Harcourt. 2003. "Retrospectives: Whatever Happened to the Cambridge Capital Theory Controversies?" *Journal of Economic Perspectives*, 17 (1): 199–214. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/089533003321165010>

Jones, Charles I. 2015. "Pareto and Piketty: The Macroeconomics of Top Income and Wealth Inequality." *Journal of Economic Perspectives* 29 (1): 29–46. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.29.1.29>

Kuznets, Simon. 1955. "Economic Growth and Income Inequality." *The American Economic Review*, 45 (1): 1–28. <http://www.jstor.org/stable/1811581>. <http://piketty.pse.ens.fr/files/Kuznets1955.pdf>

Mankiw, N. Gregory. 2015. "Yes, $r > g$. So What?" *American Economic Review: Papers & Proceedings* 105 (5): 43–47 <http://dx.doi.org/10.1257/aer.p20151059> https://scholar.harvard.edu/files/mankiw/files/yes_r_g_so_what.pdf

Piketty, Thomas. 2014. *Capital in the Twenty-First Century*. Translated by Arthur Goldhammer. Cambridge, Massachusetts and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press. First published as *Le capital au XXI siècle*, copyright © 2013 Éditions du Seuil. (pp. 10, 57, 71, 216–217, 221, 227, online appendix 36–39)

Piketty, Thomas. 2015. "About 'Capital in the Twenty-First Century.'" *The American Economic Review* 105 (5): 48–53. <http://www.jstor.org/stable/43821849>.

Piketty, Thomas. 2015. "Putting Distribution Back at the Center of Economics: Reflections on Capital in the Twenty-First Century." *Journal of Economic Perspectives* 29 (1): 67–88. [Symposium on Wealth and Inequality] <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.29.1.67>

Piketty, Thomas. 2022. *A Brief History of Equality*. Translated by Steven Rendall. Cambridge, Massachusetts, and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press. First published as *Une brève histoire de l'égalité*, 2021 Éditions du Seuil. (όχι υποχρεωτικό ανάγνωσμα)

Piketty, Thomas, and Gabriel Zucman. 2014. "Capital Is Back: Wealth-Income Ratios in Rich Countries 1700–2010." *Quarterly Journal of Economics* 129 (3): 1255–1310. <https://www.jstor.org/stable/26372573>.

Stravelakis Nikos (2021) Inequality in Marx and Piketty Theory and Policy Implications *Review of Economics and Economic Methodology Movement for Economic Pluralism* 2021, Vol. 6(2), 1–25

Μάθημα 9: Κλασική/ Μαρξιστική Ερμηνεία της Ανισότητας

Botwinick, Howard. 1993. *Persistent Inequalities: Wage Disparity under Capitalist Competition*. Princeton, N.J.: Princeton University Press. (Chapter 8)

Dobb, M. (1973). *Theories of Value and Distribution Since Adam Smith*. Cambridge: Cambridge University Press. (p. 91–92, 152–153)

Goodwin, Richard M. 1967. "A Growth Cycle". Πρώτη δημοσίευση στο C.H. Feinstein (ed.), *Capitalism and Economic Growth: Essays presented to Maurice Dobb*, Cambridge: Cambridge University Press, 1967, pp. 54–58. Αναθεωρημένο και

επαυξημένο για τη συλλογή άρθρων των E.K. Hunt & Jesse G. Schwartz (eds.), *A Critique of Economic Theory*, Penguin, Harmondsworth, 1972, pp. 442–449. Αναδημοσίευση στο R.M. Goodwin, *Essays in Economic Dynamics*, London: Macmillan, 1982, pp. 165–170. Διαθέσιμο διαδικτυακά στο https://www.icts.res.in/sites/default/files/Goodwin_growth_cycle_1967.pdf

Marx, Karl (1867). *Capital: A Critique of Political Economy, Volume One*. [Introduced by Ernest Mandel, translated by Ben Fowkes], Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books in association with *New Left Review*, 1973. Original 1st German Edition: *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Von Karl Marx. Erster Band. Buch I: Der Produktionsprozess des Kapitals*, Hamburg: Otto Meissner. 4th German Edition, Vierte, durchgesehene Auflage; Herausgegeben von Friedrich Engels, 1890. *MECW* 35, *MEW* 23. (Chapter 25)

Shaikh, Anwar (2016). *Capitalism: Competition, Conflict and Crises*, New York, NY: Oxford University Press. (σελ. 642-676)

Shaikh, Anwar. 2017. “Income Distribution, Econophysics, and Piketty.” *Review of Political Economy* 29 (1): 18-29. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09538259.2016.1205295> <https://www.anwarshaikhecon.org/sortable/images/docs/publications/inequality/2017/Income-Distribution-Econophysics-and-Piketty-ROPE-2017.pdf>

Yakovenko, Victor M. 2007. “Econophysics, Statistical Mechanics Approach to”, arXiv:0709.3662, v.1 September 23, 2007, ..., v.4 August 3, 2008 <https://arxiv.org/abs/0709.3662>

Μάθημα 10 : Θεωρία της Ανισότητας Φυλής και Φύλου.

Aliprantis, Dionissi and Daniel R. Carroll. 2019. “What Is Behind the Persistence of the Racial Wealth Gap?” *Economic Commentary, Federal Reserve Bank of Cleveland*, Number 2019-03, February 28, 2019. <https://www.clevelandfed.org/newsroom-and-events/publications/economic-commentary/2019-economic-commentaries/ec-201903-what-is-behind-the-persistence-of-the-racial-wealth-gap.aspx#:~:text=Policy%20Implications%20and%20Conclusion&text=While%20our%20study%20is%20only,between%20black%20and%20white%20households>. PDF: https://www.clevelandfed.org/~media/content/newsroom%20and%20events/publications/economic%20commentary/2019/ec%20201903/ec_201903.pdf

Arrow, Kenneth J. 1962. “The Economic Implications of Learning by Doing.” *Review of Economic Studies* 29 (3): 155–73. <https://doi.org/10.2307/2295952> <https://www.gsid.nagoya-u.ac.jp/sotsubo/Papers/The%20Economic%20Implications%20of%20Learning%20by%20Doing.pdf>

Arrow, Kenneth J. 1998. “What Has Economics to Say about Racial Discrimination?” *Journal of Economic Perspectives* 12 (2): 91-100. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.12.2.91>

Becker, Gary S. 1971. *The Economics of Discrimination*. Chicago and London: University of Chicago Press. Second Edition. First edition 1957. (Ch. 1 and 8)

Becker, Gary S. 1992. “The Economic Way of Looking at Life.” Nobel Lecture, December 9. <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/becker-lecture.pdf>

Botwinick, Howard. 1993. *Persistent Inequalities: Wage Disparity under Capitalist Competition*. Princeton, N.J.: Princeton University Press. (σελ. 172-224)

Coate, S., & Loury, G. C. (1993). Will Affirmative-Action Policies Eliminate Negative Stereotypes? *The American Economic Review*, 83(5), 1220–1240.
<http://www.jstor.org/stable/2117558>

Davis, Angela Y. 1983. *Women, Race & Class*. New York: Vintage Books. Originally published by Random House Inc. 1981 (σελ. 128-139)

Engels, Friedrich. 1884. *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats: Im Anschluss an Lewis H. Morgan's Forschungen*. Hottingen-Zürich: Verlag der Schweizerischen Volksbuchhandlung. [vierte, ergänzte Auflage, Stuttgart: Dietz 1892] <https://marxwirklichstudieren.files.wordpress.com/2012/11/engels-ursprung-der-familie-usw.pdf> English edition: *The Origin of the Family, Private Property, and the State*. Translated by Ernest Untermann. Chicago: Charles H. Kerr & Co. 1902. <https://archive.org/details/originoffamilyprooenge/page/n5/mode/2up> Ελληνική έκδοση: *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή. 197? (2013) [Παλαιότερες μεταφράσεις Αντώνης Δούμας, Αθήναι: Γιώργος Παπαδημητρίου, 1933, Δήμος Πολυνείκης, Αθήναι : Τυπ. Μαρῆ & Κοροντζῆ , 1945, Αθήνα: Θεμέλιο 1966] (Κεφάλαιο 5 σελ. 54-72)

Goldin Claudia (2014) “A Grand Gender Convergence: Its Last Chapter” *American Economic Review*, 104(4): 1091–1119 <http://dx.doi.org/10.1257/aer.104.4.1091>

Marx, Karl (1867). *Capital: A Critique of Political Economy, Volume One*. [Introduced by Ernest Mandel, translated by Ben Fowkes], Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books in association with *New Left Review*, 1973. Original 1st German Edition: *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Von Karl Marx. Erster Band. Buch I: Der Produktionsprozess des Kapitals*, Hamburg: Otto Meissner. 4th German Edition, Vierte, durchgesehene Auflage; Herausgegeben von Friedrich Engels, 1890. *MECW* 35, *MEW* 23. (Chapter 1, Paragraph 4, pp. 47-60 για το φετιχισμό του εμπορεύματος)

Phelps, Edmund S. 1972. “The Statistical Theory of Racism and Sexism.” *American Economic Review* 62 (4): 659–61. <http://www.jstor.org/stable/1806107>

Sen, Amartya K. 1977. “Rational Fools: A Critique of the Behavioral Foundations of Economic Theory.” *Philosophy & Public Affairs* 6 (4): 317–344.
<http://www.jstor.org/stable/2264946>.
https://learn.canvas.net/courses/1446/files/549466/download?download_frd=1

Shaikh, Anwar and Ertugrul Ahmet Tonak. 1987. “The Welfare State and the Myth of the Social Wage.” In Robert Cherry et al. (ed.). *The Imperiled Economy. Book I: Macroeconomics from a Left Perspective*. New York: Union for Radical Political Economics: 183-194.
https://www.anwarshaikhecon.org/sortable/images/docs/publications/welfare_state/1987/1-Welfare%20state%20and%20the%20myth%20of%20social%20wage.pdf

Shaikh, A., and Tonak, A. (1994). *Measuring the Wealth of Nations: The Political Economy of National Accounts*, Cambridge: Cambridge University Press. (σελ. 34-37)

Shaikh, Anwar, Nikolaos Papanikolaou, and Noe Wiener. 2014. “Race, Gender and the Econophysics of Income Distribution in the USA.” *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications* 415: 54-60.
<https://doi.org/10.1016/j.physa.2014.07.043>.

<https://www.anwarshaikhecon.org/sortable/images/docs/publications/inequality/2014/Race%20gender%20econophysics%20physica%20A%202014.pdf>

The Combahee River Collective - 1977. *The Combahee River Collective Statement*. Boston: Combahee River Collective.

Μάθημα 11º: Ανισότητα στην Πρόσβαση σε Υπηρεσίες Υγείας και στη Μόρφωση

Bayer, Patrick, and Kofi Charles. 2016. Divergent Paths: A New Perspective on Earnings Differences Between Black and White Men Since 1940. *The Quarterly Journal of Economics*, 131(4): 1825-1881.

Bazoti, P. (2020). Education and wage inequalities in Greece: access to higher education and its effects on income. *ELIAMEP Working Paper No 110/2020*.

Deaton, Angus. 2003. "Health, Inequality, and Economic Development." *Journal of Economic Literature*, 41(1): 113-158.

Deaton, Angus. 2021. "Covid-19 and Global Income Inequality." *National Bureau of Economic Research*. Working Paper 28392.

Deaton, Angus. 2023. *Economics in America: An Immigrant Economist Explores the Land of Inequality*. Princeton University Press.

Tsakloglou, P. and Cholezas, Ioannis (2005), Education and Inequality in Greece. IZA Discussion Paper No. 1582.

Tsoukalas, K. (1975). Greek higher education as a mechanism of social reproduction. *Deykalion*, 4(13), 18-33.

Tsoukalas, K. (1981). Social development and state: the construction of public space in Greece. Athens: Themelio.

Zhu, Ling, and Pan, Wei. 2022. Educational Inequality and Economic Outcomes: A Comparative Study. *Journal of Education and Social Policy*, 9(2): 45-67.

Μάθημα 12º: Περιβαλλοντική Ανισότητα

Balassa, Bela. 1964. "The Purchasing-Power Parity Doctrine: A Reappraisal." *Journal of Political Economy*, 72(6): 584-596.

Brown, J. P., Pender, J., Wiser, R., Lantz, E., & Hoen, B. (2012). Ex-post analysis of economic impacts from wind power development in US counties. *Energy Economics*, 34(6), 1743-1754. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2012.07.010>

Chou, C. H., Ngo, S. L., & Tran, P. P. (2023). Renewable energy integration for sustainable economic growth: Insights and challenges via bibliometric analysis. *Sustainability*, 15(20), 15030. <https://doi.org/10.3390/su152015030>

Corden, W. Max. 1984. "Booming Sector and Dutch Disease Economics: Survey and Consolidation." *Oxford Economic Papers*, 36(3): 359-380.

National Recovery and Resilience Plan "Greece 2.0". (2021). National Recovery and Resilience Plan "Greece 2.0" program. Next Generation EU. European Commission – Recovery and Resilience Facility. Ministry of Finance of Greece.
<https://greece20.gov.gr/en/the-complete-plan/>

Papafragos Tasos & Nikos Stravelakis 2024: Evaluating the Internal Devaluation Policies Implemented in Greece -Analytical Insights and Empirical Evidence in *The Political Economy of Evaluation in Greece- Interdisciplinary Perspectives for an Inclusive, Forward-Looking Evaluation*, Panagiotis E. Petrakis, Paraskevi V. Boufounou and Pantelis Kostis eds. Palgrave Macmillan, London

Samuelson, Paul A. 1964. "Theoretical Notes on Trade Problems." *The Review of Economics and Statistics*, 46(2): 145-154.

World Inequality Lab. 2023. Climate Inequality Report 2023: Fair Taxes for a Sustainable Future in the Global South. *World Inequality Database*.

Μάθημα 13^ο Ανισότητα, Εκλογική Συμπεριφορά και Δημοκρατία

Acemoglu, Daron, Suresh Naidu, Pascual Restrepo, and James A. Robinson. 2013. Democracy, Redistribution and Inequality. *National Bureau of Economic Research. Working Paper* 19746.

Bartels, Larry M. 2008. *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*. Princeton University Press.

Black, D. (1948). On the Rationale of Group Decision-making. *Journal of Political Economy*, 56(1), 23–34. <http://www.jstor.org/stable/1825026>

Jones, M.I., Sirianni, A.D. & Fu, F. (2022) Polarization, abstention, and the median voter theorem. *Humanit Soc Sci Commun* 9, 43 (2022).
<https://doi.org/10.1057/s41599-022-01056-0>

Tsoukalis Panos ad Nikos Stravelakis – 2024: "Political Cleavages in Greece 1981-2019: the Brahmin Left and the Effects of the Crisis", *World Inequality Lab Working Paper* 2024/06, February.
https://wid.world/wpcontent/uploads/2024/02/WorldInequalityLab_WP2024_06_Political-cleavages-in-Greece-1981-2019_Final.pdf

Amory Gethin, Clara Martínez-Toledano, and Thomas Piketty (eds) - 2024, Πολιτικές Διαιρετικές Τομές και Κοινωνικές Ανισότητες: Μια μελέτη είκοσι πέντε δημοκρατιών, 1948-2020, Topos Publications, Athens. This volume was originally published by Harvard University Press in 2021 as *Political Cleavages and Social Inequalities: A Study of Fifty Democracies, 1948–2020* without a chapter on Greece. P. Tsoukalis and N. Stravelakis edited the Greek volume. A version of this

chapter appeared first as a Working Paper in the World Inequality Lab series (see below). The chapter will appear in the second edition of the volume in English.

Μάθημα 14ο: Βιβλιογραφία για την Ανισότητα στην Ελλάδα

Charalampidis, Nikolaos. 2018. “The National Wealth–Income Ratio in Greece, 1974–2013.” *Review of Income and Wealth* 64 (1): 83–104.
<https://doi.org/10.1111/roiw.12258>

Chrissis, Kostas and Franciscos Koutentakis. 2019. “From Dictatorship to Crisis: The Evolution of Top Income Shares in Greece (1967–2017).” WID.world Working Paper N° 2019/14. August. World Inequality Lab.
<https://wid.world/document/from-dictatorship-to-crisis-the-evolution-of-top-income-shares-in-greece-1967-2017-wid-world-working-paper-2019-14/>

Solarin, S.A., Lafuente, C., Gil-Alana, L.A. et al. Inequality Persistence of 21 OECD Countries from 1870 to 2020: Linear and Non-Linear Fractional Integration Approaches. *Soc Indic Res* 164, 711–725 (2022). <https://doi.org/10.1007/s11205-022-0298>

Συμπληρωματικά Βοηθήματα

I. Για Οικονομική Μεγέθυνση (Growth)

Acemoglu, Daron. 2009. *Introduction to Modern Economic Growth*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Aghion, Philippe, and Peter Howitt with the collaboration of Leonardo Bursztyn. 2009. *The Economics of Growth*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Aghion, Philippe and Steven N. Durlauf (eds). *Handbook of Economic Growth*. Vol. 1 (A&B) 2005. Vol. 2 (2014). Amsterdam: North-Holland

II. Για Ανισότητα

Atkinson, A.B. 1983. *The Economics of Inequality*. Second edition. Oxford: The Clarendon Press.

Sen, Amartya. 1995. *Inequality Reexamined*. New York and Oxford: Russell Sage Foundation and Clarendon Press.

Atkinson, Anthony and Francois Bourguignon (eds). *Handbook of Income Distribution*, Vol. 1 2000. Vol 2 (A & B) (2014). Amsterdam: North-Holland.